

לפני כל אחד.

השולחן מלפנינו.

שהיה מנהגם להסב על המטות ולפני כל אחד היה שולחן קטן, ולכן צריך להניח לכל אחד מצה על שולחנו. [אבל אנחנו, שמסיבים ליד שולחן אחד, אין צריך להניח אלא לפני עורך הסדר, והוא יחלק מצה ומרור לכל אחד].

אמר ליה רבה: פטרתן מלומר "מה נשתנה", שהרי בכלל דבריך יש כבר את השאלה "מה נשתנה הלילה הזה, שעוקרים את השולחן", ואין אנו צריכים אלא להשיב "עבדים היינו", ולפיכך אנו עושים את כל הדברים הללו.

וכן מרור צריך להניח לפני כל אחד ואחד.

אמר שמואל: "שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עוני" כתיב, היינו לחם שעונין עליו דברים הרבה, שאומרים עליו הגדה והלל.

וכן חרוסת צריך להניח לפני כל אחד ואחד.

תניא נמי הכי: "לחם עוני", לחם שעונין עליו דברים הרבה.

ואין עוקרין את השולחן [שמצוה לסלק את השולחן כשמתחילים את ההגדה כדלהלן]. אלא לפני מי שאומר הגדה הגדול שבהם, שמוציא את כולם ידי חובה.

דבר אחר לחם עוני, עני כתיב בלי

רב הונא אומר: כולחו, מצה ומרור וחרוסת, נמי אין מניחים אלא לפני מי שאומר הגדה.

וי"ו, ודרשינן: מה עני שדרכו בפרוסה, אף כאן בפרוסה. שמברך "על אכילת מצה" על מצה שאינה שלימה.

והלכתא כרב הונא!

והוינן בה: למה עוקרין את השולחן?

[וחוץ מזה מביא עוד שתי שלימות בשביל לחם משנה, כמו בכל יום טוב, ומברך עליהן "המוציא" ובוצע אחת מהם].

ומשנינן: אמרי דבי רבי ינאי: כדי שיכירו תינוקות, וישאלו למה מסלקים את השולחן לפני האכילה. [ומיד מחזירים אותו. תוד"ה הביאו, קיד א].

דבר אחר: מה דרכו של עני, הוא מסיק את התנור ואשתו אופה, מכינה את העיסה תוך כדי שהוא עוסק בהיסק התנור כדי שמיד שהוא גומר להסיק יוכל להכניס את העיסה לתנור, כי הוא ירא שמא בגלל מיעוט העצים יצטנן התנור בינתיים.

אביי כשהיה ילד הוה יתיב קמיה דרבה. חזא ראה דקא מדלי תבא מקמיה, שעוקרים את השולחן מלפניו.

אף כאן נמי, הוא מסיק ואשתו אופה, (32) ומכניס את העיסה מיד לתנור כדי שלא

אמר להו: עדיין לא קא אכלינן, אתו קא מעקרי תבא מיקמן? ולמה כבר מסלקים את

כדרך אכילתם.

32. הרשב"ם מפרש שמתעסקים שניהם יחד כדי שתגמר המצה במהירות ולא תחמיץ.

נחשב חציצה. ולכן, גם קפסולות, בתרופות שדרכם להלקח בתוך קפסולות, אין זה חוצץ ונחשב אכילה, אולם מכל מקום זה נחשב שלא

תחמיץ.

שנינו במשנה: אף על פי שאין חרוסת מצוה.

והוינן בה: ואי לא מצוה היא, משום מאי מייתי לה?

ומשנינן: אמר רבי אמי: משום קפא. שהחרוסת "ממיתה" ומבטלת את הארס המצוי בשרף של החזרת.

אמר רב אסי: קפא דחמא, מי שאכל חזרת וחלה מהארס, רפואתו שיאכל חמא צנון.

קפא דחמא, מי שאכל צנון וקשה לו, יאכל כרתי, כרישים.

[קפא דברתי, מי שקשה לו מאכילת כרתי, ישתה חמימי מים חמים].

קפא דכולהו, ארס של כל הירקות רפואתם היא במים חמימי.

אדהכי והכי, בינתיים עד שישתה את המים החמים, נימא הכי, יאמר לחש זה: קפא קפא! דכירנא לך אני זוכר אותך, ולשבב בנתיך ולשבב בנותיך, ולתמני כלתך, ולשמונה כלותיך.

שנינו במשנה: רבי אליעזר ברבי צדוק אומר החרוסת מצוה.

והוינן בה: מאי מצוה? איזה מצוה יש בחרוסת.

ומשנינן: רבי לוי אומר: זכר לתפוח, שהיו הנשים הישראליות במצרים יוצאות לשדה ויולדות שם תחת עץ התפוח בלי צער, כדי שלא יבחינו בהם המצריים. [כמו שנאמר בשיר השירים "תחת התפוח עורתיך"].

ורבי יוחנן אומר: זכר לטיט שעבדו בו בני ישראל במצרים.

אמר אביי: הלכך, צריך לקהוייה להכניס בו תפוחים ויין שיש בהם חמיצות, וצריך לסמוכיה לעשותו סמיך על ידי שיכתוש בו הרבה ירקות.

לקהוייה, זכר לתפוח.

וצריך לסמוכיה, זכר לטיט שהוא עב וסמיך.

תניא כוותיה דרבי יוחנן שהחרוסת היא זכר לטיט: דתניא: תבלין, ירקות ששמים בחרוסת, זכר לתבן שעבדו בו ישראל במצרים. חרוסת, מה שכותשין את החרוסת דק דק משום זכר לטיט.

אמר רבי אליעזר ברבי צדוק: כך היו אומרים תגרי חרך שבירושלים, חנונים היושבים אצל חלונותיהם ומוכרים [חרך] מלשון מציץ מן החרכים]: בואו וטלו לכם

בסימן ת"ס סעיף קטן א' שזה מפני שמצוה בו יותר מבשלוהו. ולפי זה כל הענין הוא רק במצות של ליל הסדר שמקיימים בהם את מצות אכילת מצה, אולם כתב הפרי חדש שהוא נוהג להשתדל ולהתעסק גם בשאר המצות שנאפרת לפסח, כדי לשמור שאכן יעשו בהירות ובמהירות ולא יחמיצו.

והמהר"ם חלאוה מביא בשם רב האי גאון שאנשי מעשה וחסידים מחמירים ולשים ואופים בעצמם את המצות כמו שאמרנו בגמרא מה דרכו של עני הוא מסיק ואשתו אופה, ומפרש המהר"ם חלאוה שרב האי גאון למד בגמרא שהסיבה שהוא מתעסק במצה זה משום שרוצה להתעסק במצוה, וכתב על זה המגן אברהם

תבלין למצוה של חרוסת.

ב. שבכל הלילות אנו אוכלין שאר ירקות, הלילה הזה מרור?

מתניתין:

ג. שבכל הלילות אנו אוכלין בשר צלי שלוק [מבושל הרבה] ומבושל, הלילה הזה כולו צלי [שאלה זו שואלין רק בזמן שבית המקדש קיים], שקרבן הפסח נאכל צלי.

מזגו לו כוס שני.

ד. שבכל הלילות אין אנו חייבים לטבל אפילו פעם אחת, הלילה הזה שתי פעמים. פעם ראשונה שאר ירקות בטיבול, ופעם שניה מרור בחרוסת.

וכאן לאחר מזיגת כוס שני, הבן שואל את אביו "מה נשתנה" עכשיו, שמתעורר לשאול מדוע מוזגים כוס שני עוד לפני האכילה?

ואם אין דעת בבן לשאול מעצמו, אביו מלמדו לשאול:

ולפי דעתו של בן, לפי כח השגתו, אביו מלמדו⁽³³⁾ נסים וגבורות של יציאת מצרים.

מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות?

מתחיל בגנות⁽³⁴⁾ של ישראל [שהיו עבדים במצרים, או שאבותינו היו עובדי עבודה זרה, כדמפרש בגמרא] ומסיים בשבח,

א. שבכל הלילות אנו אוכלין חמין ומצה, ואילו הלילה הזה כולו מצה?

שום שפסח הקב"ה, וכן מצה ומרור, כפי שכתוב בהגדה. וכמה שמפרט יותר את צרת השעבוד ואת ניסי ההצלה, הרי זה משובח, שמקיים בזה את הדין של 'סיפור יציאת מצרים' שנצטוונו בלילה הזה.

33. האחרונים שואלים מה המיוחד בספור יציאת מצרים של ליל הסדר, הלא כל לילה יש מצוה להזכיר יציאת מצרים? וכתב בחידושי הגר"ח ששלשה חילוקים יש בין לילה זה לשאר הלילות: א. הזכרת יציאת מצרים בכל לילה, די להזכיר את הענין שיצאו ממצרים, ואילו בליל הסדר צריך לספר כיצד היתה היציאה ממצרים, ובאופן של שאלה ותשובה, כפי שלומדים מן הפסוק של "והיה כי ישאלך בנך", ואפילו אם אדם אחד עורך סדר לברו, גם הוא חייב לספר בדרך שאלה ותשובה, ששואל את עצמו מה נשתנה הלילה הזה, ועונה כסדר ההגדה. ב. בליל הסדר צריך להתחיל בגנות ולסיים בשבח, ולא מספיק להזכיר את השבח לבד שיצאנו, אלא צריך לפרט מה היינו קודם, ומה קבלנו אחר-כך. ג. צריך לספר את טעמי המצוות, כמו שאמר רבן גמליאל: כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח, לא יצא ידי חובתו. ואלו הן, פסח, מצה ומרור. והכוונה, להסביר כי קרבן פסח הוא על

34. הטעם שמתחיל בגנות ומסיים בשבח, כתב המהר"ל בפתיחת הספר נצח ישראל, שאין האדם מעריך את הטובה אם אינו יודע כמה רע היה לו לפני שבאה הטובה, ולכן רק אם יתחיל בגנות ידע להעריך אחר כך את השבח של הגאולה, וכעין זה ביאר בשיחות מוסר הסיבה שמקשים ארבע קושיות, שאין האדם מבין טוב את הדבר, רק אם מקודם היה לו קושיה, ואז כששומע את ההסבר, נחקקים הדברים בלבו, ולכן כדי שספור יציאת מצרים יחקק בדעתו, צריך הדבר לבוא בתור שאלה, ואז כשמרגיש קושי ומחפש תשובה, אז תכנס התשובה לתוך לבו.

שעכשיו קרבנו המקום לעבודתו.

ודורש את הפרשה שאומרים מביאי הביכורים [בפרשת "כי תבוא"] מ"ארמי אובר אבי", עד שיגמור כל הפרשה כולה.

גמרא:

תנו רבנן: אם היה הבן חכם, בנו שואלו לאב. ואם הבן אינו חכם, אשתו שואלתו. ואם לאו, הוא שואל לעצמו.

ואפילו שני תלמידי חכמים שיודעין בהלכות הפסח, שואלין זה לזה.

שנינו במשנה: מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות. שבכל הלילות אנו מטבילין פעם אחת, הלילה הזה שתי פעמים.

מתקיף לה רבא: אטו כל יומא לא סניא דלא מטבילא חדא זימנא? וכי בכל יום חייבים להטביל פעם אחת, שאתה אומר "אנו מטבילין פעם אחת".

אלא אמר רבא: הכי קתני: שבכל הלילות אין אנו חייבין לטביל אפילו פעם אחת. הלילה הזה שתי פעמים.

מתקיף לה רב ספרא: וכי הטיבול שתי פעמים שאנו עושים הוא חיובא? והלא רק משום היכר לדרדקי לתינוקות אנו עושים כך?

אלא אמר רב ספרא: הכי קתני: אין אנו מטבילין אפילו פעם אחת, הלילה הזה שתי פעמים.

שנינו במשנה: מתחיל בגנות ומסיים בשבח.

והוינן בה: מאי בגנות? באיזה גנות הוא מתחיל.

ומשנינן: רב אמר: "מתחילה עובדי עבודת גילולים היו אבותינו".

ושמואל אמר: "עבדים היינו".

אמר ליה רב נחמן לדרו [שם עבדו] עבדיה: עבדא דמפיק ליה מריה לחירות שאדונו הוציא אותו לחירות, ויחיב ליה כספא ודהבא ונתן לו כסף וזהב, מאי בעי למימר ליה? מה עליו לומר לאדונו.

אמר ליה עבדו: בעי לאודווי ולשבוחי צריך להודות לו ולשבחו.

אמר ליה רב נחמן: פטרתן מלומר "מה נשתנה"!

פתח ואמר: עבדים היינו" והמשך ההגדה. כלומר, כך עשה לנו הקב"ה שהוציאנו ממצרים, ועלינו להודות לו ולשבחו.

מתניתין:

רבן גמליאל היה אומר: כל שלא אמר

שלושה דברים אלו בפסח, שלא פירש טעמן קטז-ב של שלש המצות דלהלן, לא יצא ידי חובתו.

ואלו הן: פסח, מצה, ומרור. (35)

בפסח לא יצא ידי חובתו. ואלו הן, פסח מצה ומרור וכו', והדברים האלו כולן הם הנקראים

35. כתב הרמב"ם בהלכות חמץ ומצה פרק ז הלכה ה: כל מי שלא אמר שלושה דברים אלו